

4. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

УДК 331.101.6.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В АГРАРНИХ РЕГІОНАХ

Бабенко С.М., головний спеціаліст

*Управління праці та соціального захисту населення
Амур-Нижньодніпровської районної ради у м. Дніпропетровськ*

У статті аналізується динаміка чисельності найманих працівників сільськогосподарських підприємств в окремих областях України. Досліджується залежність фондооснащеності сільського господарства на продуктивність праці, а також вплив матеріального стимулювання аграрних працівників на формування основних економічних показників.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість населення, продуктивність праці, матеріальне стимулювання, прибуток, рентабельність.

Бабенко С.М. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАНЯТОСТИ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ И ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА В АГРАРНЫХ РЕГИОНАХ / Управление труда и социальной защиты населения Амур-Нижнеднепровского районного совета в г. Днепропетровск, Украина

В статье анализируется динамика численности наемных работников сельскохозяйственных предприятий в отдельных областях Украины. Исследуются зависимость фондооснащенности сельского хозяйства на производительность труда, а также влияние материального стимулирования аграрных работников на формирование основных экономических показателей.

Ключевые слова: рынок труда, занятость населения, производительность труда, материальное стимулирование, прибыль, рентабельность.

Babenko S.M. CURRENT PROBLEMS OF POPULATION AND EMPLOYMENT SELSKOGO PERFORMANCE LABOR AGRICULTURAL REGION / Labour and Social Protection of the Amur-Nizhnedneprovsk council in Dnepropetrovsk, Ukraine

The article analyzes the dynamics of the number of employees of agricultural enterprises in selected regions of Ukraine. The dependence of the fixed assets of agricultural productivity, and the impact of financial incentives agricultural workers to form the main economic indicators.

Key words: labor market, employment, productivity, incentives, profit margins.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах розвитку ринкового середовища особливого значення набуває проблема зайнятості сільського населення. Під зайнятістю слід розуміти міру залучення робочої сили в різні види трудової діяльності та ступінь задоволення її потреби в праці.

Проблема зайнятості має досить вагомий соціально-економічний значення. У її практичному вирішенні зацікавлене все працездатне населення, а також суспільство. За радянських часів практично майже для всього працездатного населення були створені робочі місця. Значна частина населення вже в 90-х роках їх втратила. В аграрному секторі країни скорочення кількості робочих місць відбулося у зв'язку із значним зменшення обсягів виробництва тваринницької продукції. А тому на сучасному етапі потребують наукового обґрунтування основні напрями підвищення зайнятості населення в сільській місцевості України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі ринку праці, зокрема зайнятості та використання трудового потенціалу в сільськогосподарському виробництві приділяли увагу багато дослідників. Вагомий внесок у дослідження проблеми здійснили вчені та фахівці країни, концептуальні положення та досвід яких висвітлюється в окремому збірнику наукових праць [1].

Дослідники Д. Богиня [2], В. Рябоконт [3] акцентують увагу на формуванні ринку праці та кадрового потенціалу. Викликають науковий і практичний інтерес дослідження людського капіталу як чинника економічного розвитку в роботах П. Макаренка [4], Л. Курило [5]. Окремо слід відмітити основні фактори зростання продуктивності праці, які подано в роботах В. Вітвіцького [6], В. Дієсперова [7] та інших дослідників.

Проте в аграрній сфері виробництва на сучасному етапі розвиваються ряд соціально – економічних тенденцій, що потребують більш глибокого їх аналізу та наукового обґрунтування. А тому досить актуальним є наукове дослідження основних соціально-економічних явищ, що відбуваються на ринку праці як і в сільській місцевості, так і безпосередньо в сфері сільськогосподарського виробництва. Для покращення економічної ситуації в аграрних регіонах країни необхідно вирішити ряд важливих проблем, докорінно вдосконалити механізм формування ринку праці та раціонального використання трудового потенціалу.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної статті є виявити та конкретизувати основні тенденції, що існують на ринку праці в сільській місцевості. Поставлено за мету також здійснити окремі узагальнення та обґрунтування окремих положень щодо зайнятості населення та використання трудового потенціалу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На початку 2011 року в сільській місцевості України зайнятого населення за віковими групами було: у віці 15-70 років – 6,5 млн осіб, у працездатному віці – 5,6 млн осіб, старше працездатного віку – 0,9 млн осіб. Ці показники були дещо нижчими за попередній рік.

За останніми офіційними даними рівень зайнятості населення країни характеризується такими цифровими даними (у відсотках):

	у сільській місцевості	у міських поселеннях
у віці 15-70 років	62,7	56,8
у працездатному віці	67,4	64,9
старше працездатного віку	43,4	21,1

Як видно із наведених цифрових даних, зайнятість сільського населення в перших двох вікових групах була вищою, ніж міського населення. Зокрема, в групі старше працездатного віку рівень зайнятості сільського населення у 2 рази перевищував такий же показник міського населення.

Позитивного ефекту щодо зайнятості населення передбачається досягти за рахунок практичної реалізації основних положень Закону України «Про зайнятість населення» [8]. Цей Закон був прийнятий Верховною Радою України 5 липня 2012 року і набрав чинності з 1 січня 2013 року.

У ньому зокрема передбачається право особи на захист від проявів дискримінації у сфері зайнятості населення. У статті 11 зокрема записано: забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії зазначати обмеження щодо віку кандидатів, висувати вимоги, що надають перевагу одній із статей тощо.

Законодавством також передбачається, що особи старші 45 років (страховий стаж яких становить не менше 15 років) мають право отримати ваучер з метою підвищення кваліфікації за спеціальностями для пріоритетних видів економічної діяльності. Вартість ваучера встановлюється в межах вартості навчання, але не може перевищувати десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Передбачено також ряд заходів щодо сприяння зайнятості населення, зокрема забезпечення професійної кваліфікації та навчання, підвищення конкурентоспроможності осіб на ринку праці, створення умов для самозайнятості населення тощо.

У статті 24 Закону України «Про зайнятість населення» записано таке: «Роботодавцю, який протягом 12 календарних місяців забезпечував створення нових робочих місць, працевлаштовував на них працівників і упродовж цього періоду щомісяця здійснював їм виплату заробітної плати в розмірі не менше ніж три мінімальні заробітні плати за кожную особу, протягом наступних 12 календарних місяців за умови збереження рівня заробітної плати в розмірі не менше ніж три мінімальні заробітні плати за кожную таку особу щомісяця за рахунок коштів Державного бюджету України, передбачених у бюджеті Пенсійного фонду України, компенсуються фактичні витрати у розмірі 50 відсотків суми нарахованого єдиного внеску за відповідну особу за місяць, за який він сплачений, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. У разі зменшення штатної чисельності працівників та фонду оплати праці роботодавець втрачає право на компенсацію».

Отже, можна відмітити, що нині існуюча законодавча база розширює можливості громадян щодо їх зайнятості як у сільській місцевості, так і в міських поселеннях.

У сфері сільськогосподарського виробництва особлива роль належить кадровому потенціалу, формуванню ринку праці. Аналіз основних тенденцій, явищ на ринку праці проводився по Дніпропетровській області, а також по інших суміжних областях України (Полтавська, Харківська, Донецька, Запорізька, Херсонська, Миколаївська). За природно-економічними умовами згадані регіони мало чим відрізняються. Досягнення тих чи інших соціально-економічних показників залежить від діяльності управлінських працівників, спеціалістів щодо вирішення сучасних проблем аграрного виробництва.

Якщо проаналізувати динаміку чисельності найманих працівників, то в усіх регіонах країни (крім Полтавської області) за останні чотири роки відбувається зменшення кількості працюючого персоналу. В Україні у 2011 році в порівнянні з 2008 роком кількість найманих працівників зменшилась на 130,1 тис. осіб або на 15,5 відсотка. Серед восьми регіонів України (що аналізуються) значне скорочення чисельності трудового потенціалу відбулось в Харківській, Донецькій та Миколаївській областях.

Таблиця 1 – Динаміка чисельності найманих працівників сільськогосподарських підприємств у суміжних областях України (тис. осіб)

Найменування областей	2008	2009	2010	2011		
				усього	у % до 2008	+/- до 2008
Дніпропетровська	42,5	41,2	39,0	40,6	95,5	-1,9
Полтавська	51,2	52,3	50,8	52,7	102,9	+1,5
Харківська	42,7	38,4	36,6	35,5	83,1	-7,2
Донецька	44,7	43,4	38,8	40,1	89,7	-4,6
Запорізька	31,7	30,5	29,3	30,6	96,5	-1,1
Херсонська	25,7	24,8	23,7	25,3	98,4	-0,4
Миколаївська	26,4	23,8	23,0	22,8	86,4	-3,6
Кіровоградська	31,8	28,4	27,1	30,4	95,6	-1,4
Україна	841,1	764,7	716,8	711,0	84,5	-130,1

Наведені в таблиці 1 цифрові дані засвідчують про суттєве зменшення чисельності найманих працівників в аграрній сфері виробництва. А тому на ринку праці в сільських регіонах країни проблема зайнятості населення є досить актуальною. Один із шляхів вирішення цієї проблеми може бути створення робочих місць за рахунок зростання обсягів виробництва валової продукції сільського господарства, особливо це стосується тваринницької галузі. Зокрема, у цілому по Україні у 2011 році обсяг виробництва валової продукції тваринництва становив 71,3 млрд. грн. або на 57,5 млрд. грн. менше в порівнянні з 1990 роком (в співставних цінах). Більш наглядно можна простежити зменшення обсягів виробництва валової тваринницької продукції на рис. 1.

Для покращення ситуації на ринку праці необхідно перш за все забезпечити зростання обсягів виробництва м'яса та молока. За офіційними даними статистичних органів Україна імпортувала в середньому за рік (2009-2011 рр.) 354 тис. т м'яса та м'ясних продуктів, 328 тис. т молока та молочних продуктів.

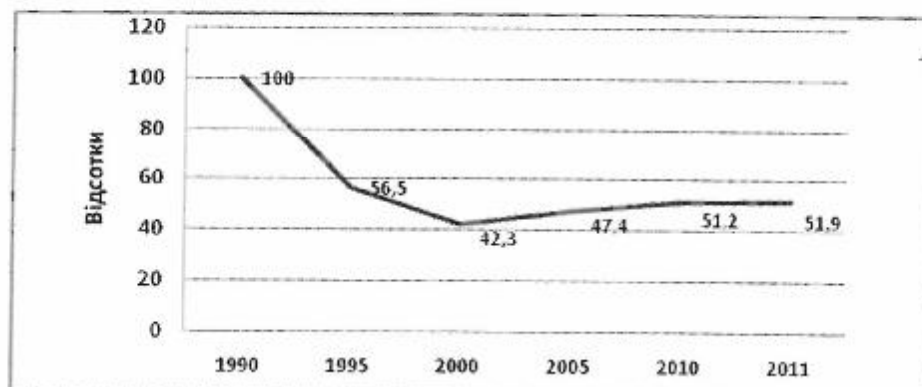

Рис. 1. Обсяги виробництва валової продукції тваринництва в Україні (у відсотках до 1990 року)

Для повного забезпечення населення країни у тваринницькій продукції необхідно модернізувати та ввести додаткові виробничі потужності та відповідно оптимізувати чисельність поголів'я худоби. Поступово також відмовитись від імпорту згаданих обсягів м'ясної та молочної продукції.

Таблиця 2 – Залежність між фондооснащеністю сільського господарства та продуктивністю праці (2011 р.)

Найменування областей	Припадає основних фондів на 100 га угідь, тис. грн.	Обсяг валової продукції на одного зайнятого працівника, тис. грн.		
		усього	у рослинництві	у тваринництві
Дніпропетровська	233,4	185,2	161,4	254,7
Полтавська	300,9	173,2	204,4	96,9
Харківська	221,2	198,1	224,3	132,7
Донецька	348,9	132,6	118,6	160,3
Запорізька	236,1	138,1	140,4	127,9
Херсонська	172,4	158,3	162,6	123,1
Миколаївська	151,0	140,8	145,6	106,4
Кіровоградська	193,9	196,0	214,4	82,7
Україна	237,5	165,3	171,1	148,8

За нашими підрахунками, повне вирішення м'ясної та молочної проблеми за рахунок внутрішніх резервів країни сприятиме також поверненню 300-350 тисяч раніше втрачених та створених нових робочих місць в аграрних підприємствах.

Це досить важлива економічна та соціальна проблема, яка реально буде сприяти підвищенню зайнятості сільського населення.

Разом із тим, в інтересах піднесення аграрної економіки необхідно приводити в дію всі наявні резерви щодо більш ефективного використання трудового потенціалу, підвищення продуктивності аграрної праці. Одним із напрямів зростання продуктивності праці є зміцнення матеріально-технічної бази, підвищення фондозабезпечення сільськогосподарських підприємств.

Для вивчення цього питання були використані показники вартості основних виробничих фондів на 100 гектарів земельних угідь (фондооснащеність сільськогосподарських підприємств) по окремих областях України (табл. 2).

Таблиця 3 – Залежність між матеріальним стимулюванням, продуктивністю праці, прибутком і рентабельністю сільськогосподарських підприємств (2011 р.)

Найменування області	Середньомісячна номінальна зарплата, грн.	Обсяг продукції на одного працівника, тис. грн.	Прибуток на 1 га ріллі, грн.	Рентабельність сільськогосподарського виробництва, %
Дніпропетровська	1872	185,2	789	32,2
Полтавська	1972	173,2	925	27,6
Харківська	1907	198,1	751	27,5
Донецька	2070	132,6	847	30,8
Запорізька	1665	138,1	586	28,5
Херсонська	1679	158,3	457	24,4
Миколаївська	1676	140,8	631	33,5
Кіровоградська	1718	196,0	892	42,5
Україна	1801	165,3	720	27,0

Найменшим по значимості показник фондооснащення був по Миколаївській області, а тому тут відмічені відносно низькі показники продуктивності праці в цілому по аграрних підприємствах, а також в галузях рослинництва та тваринництва.

Проте, як засвідчують наведені цифрові дані ефективності по інших регіонах, пряма залежність продуктивності праці від забезпеченості основними виробничими фондами не завжди простежується. А тому можна зробити таке узагальнення: на продуктивність праці впливають також і інші чинники (організаційні, соціальні тощо).

Досліджувався також зв'язок між номінальною заробітною платою аграрних працівників та продуктивністю праці, прибутком і рентабельністю виробництва (табл. 3).

Найбільш високі показники продуктивності праці досягнуто в господарствах Харківської, Кіровоградської та Дніпропетровської областей. У ряді випадків середньомісячна номінальна заробітна плата серед наведених регіонів відрізняється в невеликих межах, а тому показники прибутку і рентабельності змінюються в допустимих обсягах.

ВИСНОВКИ

В аграрному секторі (в сільській місцевості) України за останні чотири роки спостерігається тенденція зменшення зайнятості населення. У 2011 році в порівнянні з 2008 роком чисельність найманих працівників скоротилась на 130,1 тис. осіб. Зменшення чисельності найманих працівників відбувається також у більшості регіонів країни.

Однією з причин такого становища є зменшення обсягів виробництва тваринницької продукції. У 2011 році її вироблено лише 51,9 відсотки в порівнянні з базовим 1990 роком. У такій ситуації було втрачено значну кількість робочих місць.

Необхідно модернізувати та ввести додаткові виробничі потужності у тваринницькій галузі, оптимізувати чисельність поголів'я худоби, поступово відмовитись від імпорту м'ясної та молочної продукції. Усе це забезпечить повернення раніше втрачених та створення в аграрних підприємствах нових робочих місць в обсязі 300-350 тисяч.

В окремих обстежених регіонах України спостерігається позитивний вплив фондооснащеності та матеріального стимулювання на показники продуктивності праці, прибутку та рентабельності виробництва. Проте не завжди спостерігається пряма залежність, адже на згадані економічні показники впливають і ряд інших чинників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. Спец. вип. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. — Т. 2, ч. 1. — К. : КНЕУ, 2007. — 448 с.
2. Богиня Д. Трансформаційні процеси в системі формування національного ринку праці: інституційний аспект / Д. Богиня // Україна: аспекти праці. — 2005. — № 1. — С. 3—8.
3. Рябоконт В. П. Матеріальні умови формування кадрового потенціалу села / В. П. Рябоконт. — Економіка АПК. — 2010. — № 12. — С. 109—113.
4. Макаренко П. М. Людський капітал у системі аграрного виробництва / П. М. Макаренко, О. П. Зоря, О. В. Сень // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. — 2011. — Вип. 3. — Т. 2 : Економічні науки. — Полтава : ПДАА, 2011. — С. 3—7.
5. Курило Л. І. Людський капітал як чинник реформування інтелектуального капіталу та економічного розвитку / Л. І. Курило // Економіка АПК. — 2010. — № 9. — С. 126—131.
6. Вітвіцький В. Вплив основних чинників на підвищення продуктивності праці / В. Вітвіцький, З. Мемельська // Україна: аспекти праці. — 2006. — № 2. — С. 29—34.
7. Дієсперов В. С. Економіка сільськогосподарської праці / В. С. Дієсперов. — К. : ІАЕ УААН, 2004. — 488 с.
8. Про зайнятість населення : Закон України № 5067-VI від 05.07.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

УДК 330.34

ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНОГО І ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Білоусова А.О., асистент

Кіровоградський національний технічний університет

У статті досліджено основні параметри людського розвитку, його вплив на інноваційно-технологічний прогрес в Україні в порівнянні з іншими країнами. Проаналізовано динаміку місця країни у світовому рейтингу з таких показників як демографічні рівні народжуваності та смертності, індекси використання трудового потенціалу, конкурентоспроможності країни, зокрема індексу економічної свободи, показників макроекономічних тенденцій та ін. Доведено, що інноваційний і людський